

100 ΧΡΟΝΙΑ. ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ (1876-1976)

Πριν 11 χρόνια έκλεισε ένας αιώνας από το θάνατο του Pierre-Joseph Proudhon, του ανθρώπου που τόλμησε πρώτος ν' αυτοχαρακτηριστεί "αναρχικός" και που συνέδεσε το αντιεξουσιαστικό κίνημα με τις βλέψεις του προλεταριάτου. Γιατί αν ο William Godwin έθεσε τις θεωρητικές βάσεις του σύγχρονου αντιεξουσιαστικού κινήματος με την περίφημη "Έρευνα σχετικά με την Πολιτική Δικαιοσύνη"* ο Pierre-Joseph ο άνθρωπος που κατασκευοφαντήθηκε όσο κανένας άλλος για να πάρει έπειτα από 100 χρόνια την ρεβάνς** γιατί "ο δάσκαλος όλων μας" -Bakunin- δεν ήταν μόνο ένας από τους θεμελιωτές της σύγχρονης κοινωνιολογίας όπως θα πει το 1965 ο Gurwitch, αλλά ο άνθρωπος που έδωσε στο σύγχρονο αντιεξουσιαστικό κίνημα τον επαναστατικό δυναμισμό που αναζητούσε. Αλλά το 1965 δεν υπήρξε καμιά συζήτηση γι' αυτά στην Ελλάδα. Σήμερα, που το αντιεξουσιαστικό κίνημα εδώ φαίνεται πώς ψάχνει το δρόμο να ξαναβρεί την αποφασιστικότητα των Μαγγανάρηδων, σήμερα, μια αναφορά και μια συζήτηση πάνω στο τι έχει να προσφέρει ο Bakunin στο ελευθεριακό κίνημα φαίνεται να υπερκερά σαν αναγκαιότητα τις φοβίες των βαρυστομαχιασμένων ντόπιων εκπροσώπων των "θεαματικο-λογίων", γιατί πάνω απ' όλα και πριν απ' όλα θέαμα δεν υπάρχει χωρίς εξουσία όρο θεμελιώδη στην ζωή τις πράξεις και το έργο του Michel Bakunin.

Αυτή η αναφορά στο έργο του ανθρώπου που προτίμησε αντί να σταδιοδρομήσει σαν καθηγητής στο τσαρικό πανεπιστήμιο της Μόσχας, να πεθάνει σαν επαναστάτης δεν αρχίζει ανεπίκαιρα από μια άλλη άποψη. Η επίδραση του Pierre-Joseph πάνω στον Bakunin "τον πιο δραματικό κι ίσως τον μεγαλύτερο από 'κείνους τους εξαφανισμένους ταύρους του πολιτικού παρελθόντος*** υπήρξε καταλυτικός. Όταν συναντήθηκαν - ο James Joll μιλάει για το 1840, αλλά ο Woodcock που δεν έγραφε στο πόδι του εντοπίζει την ίδια περίοδο στην Γερμανία. Ο Woodcock δεν αναφέρει πότε πήγε στο Παρίσι, αλλά πρέπει να πήγε μετά το 1840 έτος έκδοσης του "Τι είναι η ιδιοκτησία;" "ο Bakunin συζητούσε όλη την νύχτα, ξεδιπλώνοντας τις Χεγκελιανές λεπτολογίες πάνω από ατελείωτα ποτήρια τσαγιού, και στην διάρκεια αυτών των συζητήσεων που διαρκούσαν ως την αυγή ο άμορφος επαναστατισμός του έλαβε το πρώτο σχήμα του" (op. cit. σελ. 141).

Η μεταγενέστερη ζωή του Bakunin περνάει μέσα από επαναστάσεις, συλλήψεις, εξορίες, ως την δραματική επιστροφή του μέσω Σιβηρίας και Ειρηνικού, στην Δυτική Ευρώπη. Ο "ταύρος" ωστόσο ζητούσε το κατάλληλο περιβάλλον και το βρήκε μέσα στην Διεθνή Ένωση των εργατών, την Διεθνή Συμμαχία της Σοσιαλ-δημοκρατίας και την Γερμανική Ομοσπονδία. Μέσα στην Διεθνή ήρθε σε ρήξη με τους "μαρξιστές" και τον ίδιο τον Marx, σαν ένας από τους πρώτους "αντιεξουσιαστές" όπως αυτο-αποκαλούνταν.

Η καθαυτό αναρχική περίοδος του Bakunin συμπίπτει πράγματι με την εποχή της πρώτης διάπλασης ενός αυτοδύναμου αντιεξουσιαστικού κινήματος. Αρχίζουν όσοι ονόμαζαν τους εαυτούς τους "αντιεξουσιαστές" να συνειδητοποιούν ότι η εξουσία δεν εξαντλείται μόνο στην "αρχή", αλλ' ότι ολόκληρο το φάσμα των υπάρχουσών κοινωνικών σχέσεων στηρίζεται στην αρχή (με την έννοια του "αξιώματος") της "authorite" - της εξουσίας".

Η σύνδεση του αντιεξουσιαστικού κινήματος με τους αγώνες κάθε καταπιεζόμενου κι ιδίως των declass****- που όπως θαυμάσια κατάλαβε εκατό χρόνια πριν τον Marcuse και σε συμφωνία άλλωστε με κοινωνιολογικά δεδομένα (πρβλ. τη θεωρία του Durkeins για την "ανομία" - ρίζωσε πια πολύ βαθειά. Ο άνθρωπος που αρνήθηκε να γίνει καθηγητής επιδόθηκε από την άλλη μεριά σε μια ανάλυση των σχέσεων εξουσίας που μπροστά της όλοι οι μαρξιστικοί κι ακαδημαϊκοί ζουρλομανδύες φαίνονται αυτό που είναι: παιχνίδια για παιδιά κι ηλίθιους "θεωρητικούς".

Είναι αρκετά γνωστή η επαναστατική ζωή του Bakunin αλλά μας φαίνεται πως αξίζει μια συστηματική μελέτη το θεωρητικό του έργο, χωρίς το οποίο αυτή η ζωή δεν θάταν συνειδητή. Ο Πрунτονικός κοινωνικός πλουραλισμός - που όλοι οι "recuperateur" μαζί και με τον ίδιο τον εφευρέτη τους, χρειάζονταν τον Καστοριάδη για να τους του θυμίσει, αλλά κι αυτός ο τελευταίος δεν φαίνεται να καταλαβαίνει ότι "κομίζει γλαύκα εις Αθήνας, ού μην αλλά και Παρισίους"- θεμελιώνεται πια επιστημολογικά. Φτάνει να συλλάβει την αναρχική φύση της ζωής γενικά: τούτο το ανάγει σε κοινωνική διαπίστωση μαζί με την παράλληλη

αρχή ότι η εξουσία τείνει να σχεδιοποιήσει την κοινωνία - διαπίστωση που ο Κορνήλιος Καστοριάδης θάπρεπε να 'χε υπόψει του πριν γράψει την "Φαντασιακή θέσμιση".

Αντιλαμβάνεται ορθότατα την έννοια της σκέψης της "αφαίρεσης", σαν κάτι που εγκλείει τον εγγενή πλουραλισμό των πραγμάτων σε αγγύλες. Η αντιεξουσιαστική σκέψη παίρνει σχήμα σαν ένα ανοιχτό σύστημα που στηρίζεται σε πλουραλιστικά αξιώματα, αποφεύγοντας έτσι τις πλαστογραφικές "κοσμοθεωρήσεις" ακαδημαϊκών και μαρξιστών. Πρόκειται για θεμελιώδη σύλληψη της αναρχιστικής μεθοδολογίας, όπου τα ολοκληρωτικά διανοητικά συστήματα δεν είναι παρά προϊόντα της κοινωνίας που τα γέννησε.

Η αντιεξουσιαστική σκέψη, μολονότι αυθεντικά επαναστατική, δηλ. αρνητική και κριτική της υπάρχουσας κοινωνίας, μαζί και της ιδεολογικοποιημένης επιστήμης της, έπρεπε να μολυνθεί πράγματι από πολλά μαρξιστικά δόγματα για να φτάσει μεταξύ άλλων στις ανεπισημονικές θεωρήσεις του "επαναστατικού ουμανισμού" που συναντάμε στους Kropotkin και Godwin και να δεχτεί π.χ. έννοιες όπως "πρωτόγονος κομμουνισμός" και μια ανθρωπομορφική αντίληψη για τον άνθρωπο. Τίποτα απ' αυτά στον Michel Bakunin. Ο άνθρωπος παραμένει γι' αυτόν, όπως και για τον Pierre-Joseph, το ον που δεν χάνει την ελευθερία του μόλις την κατακτήσει. "Δεν γεννήθηκε ελεύθερος για να καταλήξει παντού αλυσοδεμένος", όπως αρχίζει το Contar Social. Εξελίσσεται αργά τόσο βιολογικά όσο και ιστορικά, αλλά δεν βγαίνει ποτέ από την ζώδη κατάσταση όσο θα υπάρχει η εξουσία - προϊόν ακριβώς αυτής της ζώδους κατάστασης. Ο Bakunin θέλει να κάνει τον άνθρωπο ένα με την φύση αλλά και να τον απαλλάξει απ' αυτήν. Δέχεται πέρα για πέρα την Προυντονική σκιαγράφιση της ανθρώπινης πορείας στο χωροχρόνο***** όπως την περιλαμβάνουν οι αξεπέραστες σελίδες της παρ. 3 του κεφ. 4 του "Quest le ane la proprieté;" που πρέπει να 'χε διαβάσει πάλι και πάλι. Και ζητά να την απαλλάξει από την κηδεμονευτική όσο και καταστρεπτική επίδραση των θεσμών.

Μετά εκατό χρόνια από το 1876 το πρόβλημα της ανθρώπινης ελευθερίας που απασχόλησε τόσο πολύ τον Bakunin τίθεται πάνω σ' εντελώς νέα βάση. Η εξουσία έχει πια μπει στο ολοκληρωτικό της στάδιο, συγκεντροποιείται κι ενοποιείται ολοένα και περισσότερο. Κι είναι αυτό το στάδιο που 'χε προβλέψει κι είχε φοβηθεί: οι αναγνώστες του "Θεός και Κράτος" προειδοποιούνται ξανά και ξανά ενάντια σ' αυτό το ενδεχόμενο. Στο "Κρατισμός κι Αναρχία", όπως και παντού άλλωστε στο ογκώδες έργο του, επαναλαμβάνεται η ίδια πρόβλεψη κι ο ίδιος φόβος. Προς τα τελευταία χρόνια της ζωής του νόμιζε πως αυτή πήγε χαμένη. Γελάστηκε. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι συνειδητοποιούν κάθε μέρα πως η αρχή της ελευθερίας κι η αρχή της εξουσίας είναι ασυμβίβαστες. Αλλά δεν λείπουν κι εκείνοι που προσπαθούν να τον κάνουν ότι δεν ήθελε: π.χ. "μαρξιστή".

Ο "μαρξισμός" φαίνεται για μερικούς το απόλυτο κριτήριο: όλα παραβάλλονται μ' αυτόν: άνθρωποι, πράγματα, ιδέες, γιατί οι εκπορνευμένοι θέλουν να τα εκπορνεύσουν όλα: Έτσι, π.χ. ο Francois Munot στην συλλογή αποσπασμάτων από τα έργα του Bakunin "La Liberte" καταγίνεται σε προσπάθεια που μόνο αυτός καταλαβαίνει: να βγάλει τον Bakunin "μαρξιστή". Και μ' αυτό δεν κάνει παρά να δείξει πόσο αγνοεί πόσο αυτός ο "μαρξισμός", όπως τον κωδικοποίησε σκοταδιστικά, αστικά κι εκπορνευτικά ο Engels, έχει ελάχιστη σχέση με το έργο του ίδιου του Marx που ο Bakunin, όπως είναι γνωστό, εκτιμούσε.

Ενάντια στους αντιεξουσιαστές, τους "Bakunistes" ο Engels δημοσίευσε γραφτά που δείχνουν ποιος ήταν αληθινά. Διαλέγουμε ένα από πολλά: το "Για την Εξουσία" (Von der Autoritat) όπως δημοσιεύτηκε στο "Ρεπουμπλικανικό ημερολόγιο για το 1874" (είναι το άρθρο όπου οργίασε το εκδοτικό του ΚΚΕ και που το μεταφράζει στα "Διαλεχτά έργα" "Για το κύρος", ενώ ο Καμπουρίδης το κάνει στην "Οδύσσεια του Μαρξισμού του N.Leser "Για την αυθεντία"!)). Ο Engels λέει εκεί, ένα χρόνο πριν ο Marx στην "Κριτική του προγράμματος της Gotta" ταχθεί υπέρ της αυτοδιεύθυνσης, ότι η εξουσία συνδέεται αναπόφευκτα με την σύγχρονη τεχνολογική οργάνωση της κοινωνίας. Οι σύγχρονοι οπαδοί του, νεο-σταλινικοί, νεο-καπιταλιστές κλ.π. δεν λένε τίποτα παραπάνω. Αλλά ο Michel Bakunin διαφωνούσε.

Είναι αυτή η διαφωνία ενάντια στην τεχνολογική ορθολογικοποίηση της εξουσίας που 'ναι πιο επίκαιρη πάνω απ' όλα όσα ο Bakunin έχει να πει στο σύγχρονο αντιεξουσιαστικό κίνημα. Όλοι οι μικροαστοί επαναστάτες πάσχουν από ένα και το ίδιο σύμπλεγμα: το οιδιπόδειο όπως τ' αποκάλεσε ο Freud - το εξουσιαστικό όπως είναι στ' αλήθεια. Ούτε η καταγωγή, ούτε στιδήποτε άλλο το προδίδουν: το προδίδουν οι ιδέες τους που δεν είναι παρά οιδιπόδειες, εξουσιαστικές, μικροαστικές. Τίποτα δεν γκρεμίζει πιο ριζικά την σάχλα του σταλινικού Φιλοσοφικού Λεξικού για την δήθεν μικροαστική (οι αστυνόμοι και οι δήμιοι

σιχαίνονται την καταγωγή τους!...) φύση του αντιεξουσιαστικού κινήματος όσο η ψυχολογική ανατομία του οιδιπόδειου - εξουσιαστικού συμπλέγματος. Ο Bakunin το ξεπέρασε και τότε οι λασπολόγοι θυμήθηκαν την καταγωγή του. Αλλά ο ίδιος όπως είναι γνωστό την αρνήθηκε, ενώ οι κατήγοροί του την φθονούν. Υπάρχει κάτι που' χει σχέση με την πάλη μεταξύ αντι- εξουσιαστών και κρατιστών στην Διεθνή. Ο ίδιος ο προαναφερόμενος Munot αναγνωρίζει ότι οι πρώτοι υποστηρίζονταν από τα πιο εξαθλιωμένα στρώματα ενώ οι δεύτεροι απ' όλη την εργατική αριστοκρατία της εποχής. Αυτή η κοινωνιολογική διαπίστωση γκρεμίζει τα όνειρα των ανθρώπων που βασίστηκαν στην πρόχειρη κρίση του Marx για τον Proudhon για να χύσουν όλη την αντεπαναστατική λύσσα τους στην κατασυκοφάντηση του αντιεξουσιαστικού κινήματος. Αλλά η ιστορία στέκεται εδώ, αδιάψευστη, έξω από την πλαστογραφία οποιασδήποτε Ακαδημίας Επιστημών της Μόσχας ή της Ουάσιγκτον. Είναι πάνω απ' όλα αυτή η ιστορία που περιμένει την απλαστογράφητη έκθεση κι εξήγησή της σήμερα. Γιατί το "τέλος της ιστορίας" προϋποθέτει την συνειδητή άρνησή της.

Γ.Σ. Νταλιάνης

Υστερόγραφο:Ανοικτό σύστημα μπορεί να αποκληθεί ένα εσωτερικά συνεκτικό σύνολο απόψεων που δεν καταλήγουν σε δόγματα. Δηλ. δεν οδηγεί στην έρευνα όπου θέλουν οι υπολανθάνουσες προκαταλήψεις του ερευνητή αλλά την αφήνει να εξελίσσεται. Και τούτο γιατί στηρίζεται σε πλουραλιστικά αξιώματα δηλ. αρχές, προϊόντα έρευνας κι εμπειρίας, που' ναι οι ίδιες ανοιχτές, ντετερμινιστικές. Λ.χ. Η πρόταση του Bakunin "η ζωή δεν υπακούει σε νόμους", είναι αντι-δογματική, αντιντετερμινιστική, όπως π.χ. Η πρόταση του Proudhon "στην κοινωνία ισχύει η πολυμέρεια".

Γ.Σ.Ν.

*Pelican Classics 1976.

**Βλ. το πρόσφατο έργο του Jacques Laglois "Defenit et autalite de Prudhon", και τον πρόλογο του Jacques Bancal, πρωτεργάτη της αναζωπύρωσης της Πrouντονικής σκέψης. Plp 1976.

*** (Woodcock σελ. 170 Anarchism, 1962, 1975 (Pelicans).

****περιθωριακοί

*****χώρος τεσσάρων διαστάσεων από τις οποίες η τέταρτη είναι ο χρόνος που σύμφωνα με τη θεωρία της σχετικότητας, απαιτείται για να προσδιοριστεί η θέση ενός φαινομένου.

#Αυτό είναι και το τελευταίο πολιτικό κείμενο του συντρόφου Γιώργου Νταλιάνη. Τα επόμενα χρόνια εισάγεται "οικειοθελώς" στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο στο Δαφνί όπου και πεθαίνει στις αρχές της δεκαετίας του 2000, μόνος και ξεχασμένος...

- Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε στο "εδώ και τώρα" -περιοδική αναρχική έκδοση- Νο 2-3, 1977, σελίδες 26-27.